

KESBÎ VE SÂHİB'İN ŞEYHÜLİSLÂM FEYZULLAH EFENDİ'YE METHİYELERİ

The Persian Praise Poems of Kesbî and Sâhib to Sheikh Ul-Islafazollah Afandî

Veyis DEĞİRMENÇAY*

Öz

XVII. yüzyıl şair ve âlimlerinden olan Kesbî ve Sâhib Efendiler devrin önemli şahsiyetlerinden Erzurumlu Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendî'ye methiye bir Türkçe ve iki Farsça olmak üzere üçer şiir kaleme almışlardır. Şiirler Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü'nde kayıtlı bir yazmada bulunmaktadır. Bu çalışmada yazma halinde olan söz konusu şiirlerin Türkçe olanları transkribe edilmiş, Farsça olanları ise tenkitli metni yapılarak Türkçeye çevrilmiş; şiirlerin içerikleri kısaca anlatılmıştır. Ayrıca Feyzullah Efendi, Kesbî Efendi ve Sâhib Efendi'nin hayatları hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kesbî, Sâhib, Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi, Farsça ve Türkçe Şiirler, Methiye.

Abstract

Kesbî and Sâhib Effendis, the 17th century poets and scholars, wrote one Turkish and two Persian praises on Shaykh Al-Islam Feyzullah Effendi who was one of the most important people of that era. Those praises are present in a manuscript registered in Esad Effendi section of Süleymaniye Library. In this study, the Turkish ones of these aforementioned praises in manuscript were copied, the Persian ones were translated into Turkish by making their textual criticism; and the contents of the poems were shortly explained. The brief information was also given about the lives of Feyzullah Effendi, Kesbî Effendi and Sâhib Effendi.

Key words: Kesbî, Sâhib, Shaykh Al-Islam Seyyid Feyzullah Effendi, Persian and Turkish Poems, Praise.

GİRİŞ

Osmanlı döneminde yaşamış, Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler kaleme almış şair ve yazarlarımızdan Kesbî Efendi ile Sâhib Efendi, şiirlerinde birçok konuyu işlemekle birlikte bazen devrin önemli şahsiyetlerine methiyeler de kaleme almışlardır. Her iki şairimiz de Erzurumlu Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendî'ye Türkçe ve Farsça

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, veyis0065@hotmail.com

methiyeler yazmışlardır. Bu şiirlerde hem kendileri hem de Feyzullah Efendi hakkında önemli bilgiler de vermişlerdir.

Müderris, muhaddis, hattat ve şair de olan Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, özellikle II. Mustafa devrinde Şeyhülislâmlık görevi dışında, devlet idaresinde, memur atamalarında ve görevden el çektirmelerde son derece etkili olmuş; devrin hükümdarları üzerindeki nüfuzunu haddinden fazla kötüye kullanmış; bu nedenle birçok kişinin tepkisini toplamış; sonunda feci bir akibete düçar olmuş devlet bir adamıdır.

FEYZULLAH EFENDİ

1048'de (1639) Erzurum'da doğmuştur. Adı Mehmed'dir. Erzurum müftüsü Seyyid Mehmed Efendi'nin oğludur. Erzurum'da öğrenim gördükten sonra, 1075 (1664) yılında İstanbul'a, oradan da Edirne'ye gitmiştir. Şehzade (II.) Mustafa'ya hocalık; Haydarpaşa, Üsküdar Mihrimah Sultan, Sahn-ı Semân ve Ayasofya medreselerinde müderrislik yapmış; İstanbul kadılığı pâyesiyile Sultan Ahmed Medresesi'ne; Rumeli kazaskerliği pâyesiyile Şehzade (III.) Ahmed'in hocalığına getirilmiş; daha sonra nakîbüleşraf, ardından şeyhülislâm olmuştur. On yedi gün sonra azledilerek Erzurum'a gönderilmiş; yedi yıl sonra tekrar şeyhülislâmlığa tayin edilmiş; sekiz yıl bu makamda kalmıştır. 1115 (1703) yılında Edirne'de katledilmiş ve naaşı Abdülkerim Mektebi avlusuna defnedilmiştir.

Feyzullah Efendi müderris, muhaddis ve aynı zamanda iyi bir hattat ve şairdir. Arapça ve Farsça şiirleriyle kaleme aldığı birçok eseri vardır: *Fetâvâ-yı Feyziyye*, *Nesâyihu'l-mülûk*, *Kitâbü'l-ezkâr*, *Mecmûa-i Hikâyât*, *Letâifnâme*, *Riyâzü'r-rahme*, *Hâşiye alâ Envârî't-tenzîl*, İsmüddin İsferyânî'nin *Hâşiye alâ Cüz'in-Neb'esine Hâşiye*, Halhalî'nin *Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâid'ine Ta'likat* ve İbnü'l-Hatîb el-Amâsî'nin *Ravzu'l-ahyâr*'ının Türkçe çevirisi.¹

KESBÎ

Kaynaklarda² Kesbî mahlaslı Mehmed Kesbî (1005-1051/1596-1641) ve Mustafa Kesbî (1213/1798'de hayatta) adlarında iki şair yer almaktadır; ancak Şeyhülislâm Seyyid

¹ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 181.

² **Kesbî:** Adı Mehmed'dir. 1005 (1596-97) yılında Edirne'de doğmuştur. Şeyh Seyyid İbrahim Şahidî'nin torunlarından. Divan-ı Hümayun'da mukataa kâtibi ve müverrihtir. Tarih düşürmede ünlüdür. Tarihlerini ayrı bir kitapta toplamıştır. Divanı ve *İbretnümâ-yı Devlet* adlı tarihçesi vardır. Rebûlevvel 1051'de (Haziran 1641) vefat etmiştir.

Birkaç beyti:

Seyr-i dîdâr-ı yâr iden düşde

Güyyâ 'âlem-i visâldedür

Bâğa 'azm it hevâ ne germ ü ne serd

Âlemün zevki itidâldedür

Feyzullah Efendi'ye methiye yazan Kesbî bunlar değildir. Çünkü Mehmed Kesbî Feyzullah Efendi'den önce yaşamış, Mustafa Kesbî ise Feyzullah Efendi vefat ettikten sonra dünyaya gelmiştir.

Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye methiye yazan Kesbî, XI. (XVII.) yüzyılın ikinci yarısı ile XII. (XVIII.) yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Şairin şiirlerinde kendisini Anadolu'nun Urfi'si sayması, Eflatun'a gönderme yapması, kendisini ve şiirini övmesi, Türkçe ve Farsça şiirler kaleme alması onun iyi bir eğitim aldığı göstermektedir.³

Kesbî'nin Feyzullah Efendi'ye Methiye Türkçe Şiiri

Kesbî, 14 beyitlik kaside beçesinde söze Hz. Peygamber'i methettiği altı beyitlik teşbib bölümüyle başlar; sonra dört beyitte Feyzullah Efendi'yi metheder, kalan dört beyitte ise kendisinden bahseder ve memdühuna dua ederek sözlerini bitirir. Kaside, hezec-i müsemmen-i sâlim yani mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün vezninde kaleme alınmıştır.⁴

Kesbî, kasidesine "Vuslat gülşenine komşuyum; ama bedenim diken toplamakta. Aşk incisinin dükkânıyım; ama iki gözüm mühre (boncuk) görmekte. Gönüm, gül bahçesindeki aşk köşkü, hayret ise onun dört duvarı. Uzaklara bakan akıl kuşum gül bahçesinde yolunu kaybetmiş. Muhabbet, Hz. Canan'ın meclisine giden temiz yoldur. Hidayet, gönülün rehberi; nefisse pusuya yatmış yol kesicidir." diyerek söze başlar.

Kesbî, isyan denizinde gark olmuştur; sahili görmesi mümkün değildir; meğerki peygamberlik tahtının padişahı, gönlü deniz gibi geniş ve zengin elçi, mahşer gününde günahkârların şefaathçisi, Peygamberlerin en hayırlısı Hz. Muhammed'in lütfu yardım etsin. O, ancak Hz. Peygamber'in yardımıyla sahile çıkabilecektir. Kesbî, ahiretteki ümidinin Hz. Muhammed'in lütuflarına bağlı olduğunu; bu dünyadaki tek ümidininse

*Bu edâlar ki sende var Kesbî
Tûtî-i sükkerin makâldedir*

(Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî I-II* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara 2001, I, 853 (3562); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308, IV, 76; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, III, 131; Zavotçu, Gencay, *Zehr-i Mâr-Zâde Seyyid Mehmed Rızâ Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Tezkiresi*, Kocaeli 2009, s. 128-129; Altun, Kudret, *Tezkire-i Mucib, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin-Sözlük*, Ankara 1997, s. 55; İpekten, Haluk v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 252).

Kesbî: Mustafa Efendi, Edirnelidir. Müverrihtir. 1213'de (1798) hayattadır. İstanbul Üniversite Kütüphanesi 838 numarada kayıtlı Divanı vardır. Türkçe bir beyti:

*Uşşâk kebûter gibi hep demkeş olurlar
Zira ki muhabbededir anlar kümesiyle*

(Tuman, *a.g.e.*, I, 853 (3563); Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, III, 131; İpekten, Haluk v.dğr., *a.g.e.*, s. 252).

³ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm Feyzullah Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma, vr. 30b, 97a-98a ve 101a-101b.

⁴ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm Feyzullah Efendi*, vr. 30b.

Hız. Peygamber'in seçkin evladı, özellikle evlatlarının özü, İslâm dininin şeyhi, ârifler zümresinin isteklerini yerine getiren, soyu yüce, zatı ulu, âlemlerin Rabbi'nin feyzi Feyzullah Efendi'dir. Kesbî, Feyzullah Efendi'nin adını da andıktan sonra, sözünü memduhuna döndürerek, "Ey âlemin yargıcı, yardım et; ey insanoglunun önderi, yardım et. Bu feleğin zulmüne meddahımı rehin bırakma!" der. Devamında kendisini mülazım yani hizmet eri yapmasını ister; kendisinin onun mürüvvet sahibi eski bir meddahı olduğunu hatırlatır. Sonra, "Ey bilge Seyyid, kederli gönlün isteği budur şüphesiz." diyerek isteğini arz eder.

Kesbî, bundan sonra kendisini ve şiirini övmeye başlar: Sözünün akıcı, açık ve yeni; beyanındaki anlamınsa Rûhu'l-emîn Cebrail'in nefesi gibi olduğunu; sade söyleyen şairlerin sözünün şiirine benzeyemeyeceğini; gerçekte anlattığı ince nüktelerin feyiz kaynağı ve sözünün habl-i metin gibi sağlam olduğunu söyler. Kesbî, kendini ve şiirini övdükten sonra, son iki beyitte sözü tekrar memduhuna getirir; hergün gece gündüz onun devletine dua ettiğini; bunun bütün din ehline kesin bir emir olduğunu ifade eder ve "Vere Feyyâz 'ömr ü câhına te'yîd ü istihkâm. Ola âsûde eltâfiyla hayl-i müslimîn el-hak." diyerek sözlerini bitirir.

*Civâr-ı gülşen-i vashm vücûdum hâr-çîn el-hak
Dükân-ı gevher-i aşkıım dü çeşmim mühre-bîn el-hak*

*Gönül gülşen-serây-ı 'aşk u hayret çâr divârı
Galat-perdâz-ı gülşen murg-i akl-i dür-bîn el-hak*

*Muhabbet râh-ı pâk-i bezm-gâh-ı hazret-i cânân
Hidâyet rehber-i dil, nefis rehzen der kemîn el-hak*

*Garîk-i bahr-ı isyânım ne mümkün sâhilin görmek
Meger imdâd ederse lutf-i hayru'l-mürselîn el-hak*

*Şehinşâh-ı risâlet hazret-i sultân-ı deryâ-dil
Ki oldur rûz-ı mahşerde şefî'u'l-müznibîn el-hak*

*Ümîd-i 'âcilem merbût-ı eltâf-ı Muhammed'dir
Medâr-ı 'âcilem mahsûr-ı evlâd-ı güzîn el-hak*

*Husûsan zübde-i evlâd u şeyh-i dîn-i İslâm'a
Ki zâtıdır makâsîd-bahş-ı hayl-ı 'ârifîn el-hak*

*Ol 'âlf-nesl ü 'âlf-zât Feyzullâh mevsûma
Ki zâtı lâzımıdır feyz-i Rabbü'l-'âlemîn el-hak*

*Meded ey dâver-i 'âlem meded ey server-i âdem
Bu dehrin cevrine meddâhımı koma rehîn el-hak*

*Mülâzım eyle meddâh-ı kadîmin çok mürüvvetdir
Budur ey Seyyid-i dâna niyâz-ı dil-hazîn el-hak*

*Selâset ber-taraf lafz-ı bedî'î-rengi kim neyler
Me'ânî-i beyânım nefha-i Rûhu'l-emîn el-hak*

*Kelâm-ı sâde-gûyân şîrine Kesbî nazîr olmaz
Nikâtin rehrev-i feyz ü sözün habl-i metîn⁵ el-hak*

*Du'â-yı devleti her rûz u şeb vird-i zebânımdır
Ki oldur farz-ı 'ayn-ı zümre-i erbâb-ı dîn el-hak*

*Vere Feyyâz 'ömr ü câhına te'yûd ü istihkâm
Ola âsûde eltâfiyla hayl-i müslimîn el-hak*

Kesbî'nin Feyzullah Efendi'ye Farsça Methiyeleri

Kesbî'nin Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye yazdığı Farsça methiyeleri iki adet manzumeden oluşmaktadır. Bunlardan ilki 33 beyitlik bir kaside; ikincisi 8 beyitlik bir gazel olup dil, mana ve ahenk bakımından orta seviyede şiirlerdir. Kaside remel-i müsemmen-i mahzûf fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün, fâilün; gazel ise remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu' fâilâtün feilâtün feilâtün fa'lün vezninde kaleme alınmıştır.

Kesbî, kasidesinde kendisini ve şiirini överek söze başlar. Kendisini Musa peygambere benzetir; o yokluk vadisine yönelince, çöl tecelli Tur'unun ateşiyle dolar. Onun bir damlası denize ve karaya düşse, inci ve gül olur. Gizli ateşi feryatla karışacak olsa, şimşek gibi ahi felekleri ve unsurları yakar. Onun gam haremliğinden güneş ışık alır; öyle bir güneş ki o, dünyayı aydınlatan mumuna pervanedir onun. Gözyaşından ve gecelerinin karanlığından hayat suyu çeşmesi ortaya çıkar. Bu felekler onun dünyasını kuşatamaz. Başında aşk şarabının bitmez tükenmez sarhoşluğu vardır. O mahmur olmaz, şarap şişesi boş kalmaz. O aşk Tur'unun Kelîm'idir; gönlündeki iştiağın hücumundan dolayı *len terâni* (Beni asla göremezsin) onun yüzünden utanır. Dârâ'nın devleti onun hiçbir şeye muhtaç olmayan gözünde sebel gibidir. Onun bilge gönlü sebepleri var eden Allah ile alışveriş yapmıştır; o sebebe dayanmaz. O, mana mülkünün şehriyadır; onun tuğrasının sikkesini parlak ayın alına vurmuşlardır. Ruhulkudüs'ün himmeti ile onun yüce himmeti ezelde kader annesinden ikiz doğmuşlardır. Eğer ölü onun feyzinden istifade etse, dirilir. Onun nazımının incisi gönlün lütuf suyundan beslenmiştir. Nisan yağmuru onun parlak incisinin değerine ulaşamaz. Onun Musa'sının himmeti Karun'a hazine bahşeder. O cömerttir; vefa bahçesinin hurmasıdır; feleğin lütfuna muhtaç değildir. Onun Tuba'sının boyu susuzluktan eğilmez. Tabiatının bileği güneşin bileğini büker; çünkü onun sığınağı ve barınağı ulu bir dergâhtır. Bu dergâh Feyzullah Efendi'nin dergâhıdır.

Kesbî, bundan sonra Feyzullah Efendi'yi övmeye başlar. Onun dergâhının son derece ulu bir dergâh olduğunu; görkeminden feleğin, "keşke onun toprağı benim gören gözümün sürmesi olsa" diye yalvardığını; eşğinde fazılların alınını aşındırdıklarını söyler.

⁵ Habi-i metîn: Sağlam ip; Kur'an-ı Kerîm; İslâm şeriati; Allah'ın ipi. "Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz." (Kur'an-ı Kerîm, 3 Âl-i İmran 103) ayetinde geçmektedir.

Kesbî için o eşğin tozunu düşünmek onun mana doğuran aynasının cilası olmuştur. Dünya padişahının hocası Feyzullah Efendi'nin eşğini anmak onun İsa nefesine yardım eder. Onun himmetinin bağıyla iki büklüm olmuş boyu düzelip güzelleşmiştir. O öyle bir şeyhülislâmdır ki onun fetva kararını görünce felek, "bundan böyle benim yıldızlarımın hükümleri geçersiz" demiştir. Eflatun'un ruhu onun fazlından haberdar olunca, "Keşke benim bilge gönlüm onun okulunda öğrenci olsaydı!" demiştir. Akl-ı evvel, onun yüce ve asil incisini görünce, "Ey benim üstümdeki âlemin asmanı! Merhaba, hoş geldin" demiştir. O felek haşmetli bir padişaktır.

Feyzullah Efendi'yi methetmek kolay değildir; herkes onu methedemez, Kesbî de methedemez; çünkü onun âşık gönlü çaresizlikten deliye dönmüş, çöllerin yolunu tutmuştur. Kesbî, bundan sonra "Sıkıntı çekenlere rahmet kapısını açtın; ey Seyyid, benim bu sararmış yüzüme renk ver" diyerek Feyzullah Efendi'den kendisine yardım etmesini ister; çünkü "ben Anadolu'nun Urfi'siyim; Eflatun benim bu iddiamı beğenmiştir" der. O, alını kâmillerin toprağının süpürgeci yapmıştır, herkesin kapısında yüzuyu dökmeyiz. Kesbî, gazeline ise yine kendini överek söze başlar ve "mükemmel olmama rağmen çok mütevazıyım" der, öğütler verir; sonra "Kesbi! Bütün insanların velinimetinin Feyz'i sayesinde benim şiirim emelim gibi sağlamdır, kuruludur" diyerek hem Feyzullah Efendi'yi hem de kendi şiirini överek sözünü bitirir.

Kesbî'nin Feyzullah Efendi'ye Methiyelerinin Türkçe Çevirisi

1. Kaside⁶

Benim Musa'm⁷ yokluk vadisine yönelince, benim çölüm tecelli Tûr'unun⁸ ateşiyle dolar.

Eğer onun bir damlası denize ve karaya düşse, inci ve gül olur; böyledir benim sevda ateşimin bulut gibi dumanı.

Himmet (beni) o kadar yüceltir ve bahtım o kadar alçaltır ki bütün bedenim baştan aşağı alev gibi yanar her zaman.

⁶ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm Feyzullah Efendi*, vr. 97a-98a.

⁷ Musa: İsrailoğullarına gönderilmiş peygamberlerdendir. Hayatı ve peygamberliği hakkında *Kur'an-ı Kerim*'de geniş malumat vardır. İmran'ın oğludur. Tûr dağında Allah'ın kelâmına mazhar olmuş, kendisine peygamberlik verilmiş ve bundan sonra kendisine Kelîmullah denilmiştir. Mısır'da Firavun'u hak dine davet etmiş; Firavun'un sihirbazlarıyla mücadeleye girişmiştir. Onların bıraktıkları ipler hareket etmeye başlayınca, Musa esasını yere bırakmış; asa büyük bir yılan olup bütün yılanları yutmuş; sihirbazlar Musa'ya iman etmişler; bunun üzerine Firavun Musa'yı ve inananları öldürmek istemiş; Musa, inananlarla birlikte Mısır'dan çıkmış ve asasıyla denizi ikiye bölerek Kızıldeniz'den geçip Kenan iline gitmiştir. Onları takip eden Firavun ve askerleri denizde boğulmuştur. Musa, yolda Tur dağına çıkmış; kardeşi Harun'u yerine vekil bırakmış; kırk gün Tur'da ibadet etmiştir. Allah ile vasitasız konuşmuş ve kendisine Tevrat indirilmiştir... 120 yaşında vefat etmiştir (Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2000, 295-296).

⁸ Tûr: Sina çölünde bir dağ; Tûr dağı. Musa peygamber, kendine inananlarla Mısır'dan çıkıp giderken Allah'ın *davetiyle* bu dağa çıkıp orada Allah ile konuşmuştur.

Gizli ateşim feryatla karışacak olsa, benim şimşek gibi olan ahım felekleri ve unsurları⁹ yakar.

Benim gam haremliğimden güneş ışık alır; öyle bir güneş ki o, benim dünyayı aydınlatan mumuma pervane olur.

Gözyaşımдан öyle bir nem aldı ki... benim gecelerimin karanlığından hayat suyu çeşmesi ortaya çıkar.

Ezelden beri bağışta bulunan (Tanrı) irfandan bir başka âlem var etti. Bu felekler benim dünyamı nasıl kuşatabilirler?

Başımda aşk şarabının bitmez tükenmez sarhoşluğu vardır. Nasıl mahmur olurum, nasıl boş kalır benim şişem?

(Ben) o aşk Tur'unun Kelim'iyim ki gönlümdeki iştiağın hücumundan dolayı len terânî¹⁰ benim Musa'mın yüzünden utanır.

Ey dünya devletinin gelini! (Bana) vuslat sunma; çünkü benim söz süsleyen (beliğ) düşüncem (seni) odasına almaz.

Şükürler olsun ki bu kadar dilencilige rağmen Dârâ'nın¹¹ devleti hiçbir şeye muhtaç olmayan gözümde sebel¹² gibidir.

Benim bilge gönlüm sebepleri var eden (Allah) ile alışveriş yaptıktan sonra, sebebe nasıl yasanır, onun yok olmasından nasıl üzüldürüm?

Mana mülkünün şehriyarıyım; çünkü minnet etmeden benim tuğramın sikkesini parlak ayın alınma vurdular.

Ruhulkudüs'ün¹³ himmeti ile benim yüce himmetim ezelde kader annesinden ikiz doğmuşlardır.

Eğer ölü onun feyzinden istifade etse, ruh mizacı bulur, dirilir. Aferin benim İsa'mın¹⁴ arkadaşının temiz feyzine.

Nazmımın incisi gönlün lütuf suyundan beslenmiştir. Nisan (yağmuru) benim parlak incimin değerine nasıl ulaşır?

⁹ Anasır: *Unsur*lar; hava, su, toprak ve ateşten oluşan dört unsur.

¹⁰ Len terânî: Beni asla göremezsin. "Musa tayin edilen sürede gelince ve Rabbi O'nunla konuşunca, 'Rabbim, bana kendini göster, Seni göreyim' dedi. (Allah:) 'Beni asla göremezsin, ama şu dağa bak; eğer o yerinde karar kılabilirse, sen de beni göreceksin.' Rabbi dağa tecelli edince, onu param parça etti. Musa bayılarak yere düştü. Kendine geldiğinde, 'Sen ne yücesin (Rabbim). Sana tövbe ettim ve ben iman edenlerin ilkiyim' dedi." (*Kur'an-ı Kerim*, 7 A'râf 143).

¹¹ Dârâ: Şehnâme'de geçen İran'ın en büyük hükümdarlarından III. Dâryûş; Hahâmenşî imparatorluğunun son padişahı Dârâ-yı Kebîr (Büyük Dârâ). M.Ö. 330'da Makedonya kralı Büyük İskender'le yapmış olduğu savaşta öldürülmüştür (www.loghatnaameh.org).

¹² Sebel: Perde; göz hastalığı; gözde kıl varmış gibi rahatsızlık veren bir tür hastalık; burada muhtemelen kıl kadar değeri olmamak'tan kinayedir.

¹³ Ruhulkudüs: Cebrail; vahiy meleği.

¹⁴ İsa: İsrailoğullarının son peygamberidir. Hz. Meryem'den babasız dünyaya gelmiştir. Hayatı hakkında Kur'an-ı Kerim'de geniş bilgi bulunmaktadır. İsa, Cebrail'in Meryem'e üflediği ruhtur. Dokunduğu her şeye can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, hastaları iyileştirmek, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mucizeler göstermiştir. 30 yaşında peygamberlik verilmiş; kendisine İncil indirilmiştir (Pala, *a.g.e.*, s. 211-212).

Sanat erbabı asa gibi olan kalemler iş yapar. Benim Musa'nın himmeti Karun'a¹⁵ hazine bahşeder.

Sakın, ey adam, yamalı elbiseler benim ipeğimden utansın diye görünüşe bakma.

Gönül öyle cömerttir ki vefadan dolayı onun dertleri benim yarınki sıkıntımın tufeyli olurlar.

Vefa bahçesinin hurmasıyım; feleğin lütfuna muhtaç değilim; benim Tuba'nın boyu susuzluktan nasıl eğilir?

Tabiatımın bileği güneşin bileğini bükerek; çünkü bir dergâhtır benim sığınağım, barınağım.

Öyle yüce bir dergâh ki görkeminden felek, keşke onun toprağı benim gören gözümün sürmesi olsa diye yalvarmaktadır.

Fazılların alnını aşındıran eşığı; öyle bir eşik ki onun tozunu düşünmek benim mana doğuran aynamın cilasıdır.

Açık söyleyeyim; dünya padişahının hocasının eşığı ki onu anmak benim İsa nefesime yardım eder.

Yani Feyzullah Efendi ki onun himmetinin başışıyla iki büklüm olmuş boyum (düzeliş) güzelleşmiştir.

Öyle bir şeyhülislâm ki onun fetva kararını görünce felek, "bundan sonra benim yıldızlarımın hükümleri geçersiz" demiştir.

Eflatun'un¹⁶ ruhu onun fazlından haberdar olunca, "Keşke benim bilge gönlüm onun okulunda öğrenci olsaydı!" demiştir.

Akl-ı evvel¹⁷, onun yüce ve asil incisini görünce, "Ey benim üstümdeki âlemin asumanı! Merhaba, hoş geldin" demiştir.

Ey felek haşmetli padişah! Akl-ı kül benim mana anlayan kulağıma seni methetmedeki âcizliğimi anlatıyor.

Ben seni nasıl methedebilirim? Çünkü benim âşık gönlüm çaresizlikten deliye döndü, çöllerin yolunu tuttu.

¹⁵ Karun: Kur'an-ı Kerim'de adı Firavun ve Haman ile birlikte anılır; "(Andolsun ki biz Musa'yı mucizelerimizle ve apaçık delille, Firavun, Hâman ve Karun'a gönderdik. Onlar: 'Bu, çok yalancı bir sihirbazdır!' dediler." (Kur'an-ı Kerim, 40 Mü'min 23-24). Bir rivayete göre Firavun'un nâzırı ve bir rivayete göre de Musa'nın kavminden hatta akrabasından olup çok zengin; ama cimri ve zalim bir kişi imiş. Allah, kendisine çok büyük bir servet verdiği halde zekat vermemiş, servetiyle kibirlenmiş ve sonunda Musa'nın duasıyla servetiyle birlikte yere geçip helâk olmuştur (Pala, a.g.e., s. 230).

¹⁶ Eflatun: Atina'da doğmuştur. Dedesi Aristo'nun adı verilmiş, ancak kendisine Platon denmiş ve tarih boyunca hep bu adla anılmıştır. Birçok şehir ve ülke gezmiş; ilim ve fikir adamlarıyla tanışıp onlardan dersler almıştır. Milâttan önce 347'de ölmüştür. Büyük filozoflardandır. Onun felsefesinde merkezi insan teşkil eder. Varlık mertebeleri, ideler, bilgi dereceleri, din ve Tanrı, Tanrı-âlem ilişkisi, Ahlâk felsefesi, cemiyet ve devlet anlayışı üzerinde önemli görüşleri ve kırtkan fazla eser yazmıştır (Fahrettin Olguner, "Eflatun", *DİA*, İstanbul 1994, X, 469-476).

¹⁷ Akl-ı evvel: İlk akıl, Hak Teâlâ'nın zatından tecelli eden ilk şey; ilk nur, ruh. Hz. Peygamber'in nuru; Cebrail; büyük ruh, arş; birinci felek; insanın aslı, hakikati; kendisiyle Hak Teâlâ'nın zati arasında bir vasita olmayan akıl (www.loghatnaameh.org).

Sıkıntı çekenlere rahmet kapısını açtım; ey Seyyid, benim bu sararmış yüzüme renk ver.

Anadolu'nun Urfi'siyim¹⁸; fakat bizim Şiraz'ımız Yunan'dır. Kesbî! Eflatun benim bu iddiamı beğenmiştir.

Alnım eğer kâmillerin toprağının süpürgecisi olursa, ne gam? Herkesin kapısına yüzüme dökmez ayağım benim.

2. Gazel⁹

Mükemmel olmama rağmen çok mütevazıyım. Hilâl, kavisli olmasa dolunay olmaz.

Yaysız ok istenen hedefe varmaz; boyu eğilmiş (kişinin) himmeti imdada yetişir.

Ne mutlu takva (sahibi) talihliye ki yünlü elbiseden kurtuldu; kakum kürkü ve atlas elbise giyen züht (ehli) kibirlenir.

Gül dalı çınarın gölgesinden dolayı son derece solgunlaşır; sanat ehli adam alçağa minnet etmez.

Alçak nefsin her arzusunun peşinden gitme; daima su ve hava ile düşüp kalkan çerçöptür.

Kesbî! Bütün insanların velinimetinin Feyz'i sayesinde benim şüirim, emelim gibi sağlamdır, kuruludur.

SÂHİB

Pîrîzâde Şeyhülislâm Mehmed Sâhib Efendi, Dergâh-ı Âli Yeniçeri ağalarından Pîrî Mehmed Efendi'nin veya Safâyî'ye göre Pîrî Ağa adlı Pîr Sâlih'in oğludur. 1085'de (1674) İstanbul'da doğmuştur. Pîrîzâde diye meşhurdur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Râmî Mehmed Paşa'ya imam olmuş; ardından önce şeyhülislam Mirzâzâde'nin sonra 1113 (1701) yılı Safer ayında şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin hizmetine girmiş ve bunların himayesiyle bazı vezirlerin imametinde ve kitapçılık hizmetinde bulunmuştur. Feyzullah Efendi'den ibtidâ-i hâric elli ile Alican Medresesi'ne, sonra hareket-i hâric ile Dârü'l-hadis-i İbrâhîm Ağa Medresesi'ne; oradan 1120 (1708) tarihinde Halil Paşa Medresesi'ne, 1123'te (1711) Abdullah Ağa Medresesi'ne, 1124'te (1712) mûsıla-i Sahn ve birkaç ay sonra Koca Mustafâ Paşa Medresesi'ne, 1127 (1715) yılı Şevval ayında Haydar Paşa Medresesi'ne, sonra Tophane'de Kılıç Alî Paşa Medresesi'ne, 1131 (1719)

¹⁸ Urfi-yi Şîrâzî: 963'te (1556) Şîraz'da doğmuştur. Adı Cemâleddin Muhammed'dir. Şîraz'da öğrenim görmüş, hat ve musiki dersleri almıştır. "Urfi" mahlasını kullanmıştır. Safevî sarayı şiir meclislerinde yer almış; 989'da (1581) Ahmednagar'a, ardından Gürkanlılar'ın merkezi Fetihpûr Sikri'ye gitmiştir. Burada şair Feyzî-i Hindî ile tanışmış ve bu yolla Ekber Şah'a ve Şehzade Selim'e yakınlık sağlamıştır. Ekber Şah'ın Keşmir seferi için bir kaside yazmış ve hayatının sonuna kadar sarayda kalmıştır. 999'da (1591) Lahor'da ölmüştür. Necef'te medfundur. Hint üslubunun en ünlü şairlerindedir. Farsça Divanı, Nizamî'nin *Mahzenü'l-esrâr* ve *Husrev u Şîrin*'ine nazire iki mesnevisi ve *Nefsîyye* adlı sufiyâne bir risalesi vardır (www.loghatnaameh.org; Rıza Kurtuluş, "Örfî-yi Şîrâzî", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 96-97).

¹⁹ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm Feyzullah Efendi*, vr. 101a-101b.

yılında mûsıla-i Süleymâniyye ile Kalenderhane Medresesi'ne ve Şehzâde Medrese-i Celîlesi'ne müderris olmuştur. Ayrıca İlmî Ahmed Efendi yerine Haremeynü'ş-şerîfeyn müfettişi veya müftüsü olmuştur. 1135'de (1722) Selanik kadısı, 1137'de (1724) Yenişehir Fenar kadısı olarak görev yapmış; 1140 (1727) yılında imam-ı sâni-i sultanî ve şehzadegân-ı hâkânî olarak atanmış; 1142'de (1729) Bursa kadılığına, 1143'te (1730) Mekke payesiyle imam-ı evvel-i şehriyârî görevine ve aynı yıl İstanbul kadılığına atanmış; 1146'da (1733) Anadolu kazaskeri, 1149'da (1736) Rumeli payesi ve 1150'de (1737) veya Muharrem 1151'de (1738) sâni itibariyle Rumeli kazaskeri olmuş, Şevval 1151'de (1739) azledilerek arpalık yoluyla Tokat kazasına tayin edilmiş, 1156'da (1743) tekrar Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, 1158 (1745) yılı Safer veya Muharrem ayında şeyhülislâm olmuş; 1159 (1746) yılı Rebûlevvel ayında görevden azledilmiş ve aynı yıl Hicaz'a gitmiş; dönüşünde önce Gelibolu'da, sonra Tekfurdağı'nda ikamet etmiş ve 9 Receb 1162'de (25 Haziran 1749) Üsküdar'da vefat etmiştir. Üsküdar Karaca Ahmet kabristanında medfundur. Sâhip Efendi, melek huylu, üç dilde söze kadir bir zattır. İki cilt *Mukaddime-i İbn Haldun Tercümesi*, fıkıhtan *Şerhu'l-Eşbâh*'i ile Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerinden oluşan mürettep Divanı vardır. Türkçe gazelinden bir örnek:²⁰

*Bir gün sehâb-ı feyz-i Hudâ reşha-bâr olur
Her dâğ-ı sîne bir gül-i âl-i bahâr olur*

*Kalmaz zemîn-i dilde gubâr-ı keder gider
Feyz-i nesîm-i lutf-ı Hudâ âşikâr olur*

*Bahtın ne denlü olsa siyâh olma muztarib
Âhir sevâd-ı bâsıra-i îtibâr olur*

*Künc-i belâda ser-be-girîbân-ı sabr olan
Gerden-firâz-ı âtifet-i Kirdigâr olur*

*Sâhib 'aduvların dahı bu rûzigârda
Evrâk-ı 'ayşu bir gün olur târumâr olur*

Sâhib'in Feyzullah Efendi'ye Methiye Türkçe Şiiri

Sâhib, Feyzullah Efendi'ye methiye olarak yazdığı Türkçe şiiri remel-i müsemmen-i mahbûn-i mahzûf-i aslem-i zarb yani fâilâtün feilâtün feilâtün feilün/fa'lün vezninde kaleme almış olup 31 beyitlik bir kasidedir.²¹ Şair, kasidesinde beş beyitten oluşan

²⁰ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 529-530 (2234); Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 113; Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul 1306, II, 1586-1587; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 187; Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1315, s. 408-411; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 448-450; Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 350-351; İsmail Belig, *Nuhbetü'l-âsâr li Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr* (haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999, s. 202; Çifçi, Ömer, *Fatîn Davud, Hâtimetü'l-eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, ekitap.kulturturizm.gov.tr., s. 255-256; İpekten, Haluk ve dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 414.

²¹ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm Feyzullah Efendi*, vr. 25b-26b.

kalemiyeden sonra Feyzullah Efendi'yi övmeye başlar. Feyzullah Efendi için "şeref veren, saadet simalı, yolunun toprağı ileri gelenlerin gözlerinin sürmesi; fazilet ve ilimler denizinin incisi; erdemli kişilerin şerefi, araştırma ve beyan okyanusu, feyz kaynağı, Tanrı sırlarını çözen, zamanın Keşşâfı, saadet makamının şerefi, azamet burcunun ayı, seyyidlik tacının süsü, irfan bahçesinin gülü, Peygamberin şeriatının hizmetçisi, ezelî Tanrı'nın feyzi (Feyzullah), sünnetin hamisi, dünyanın şahlar şahı Osmanlı sultanının hocası, âlimlerin dayanağı, fetva makamının süsü, fazılların sığınağı; ihsan sahibi, cömertlikte ve bağışta eşsiz; irfan pazarına revaç veren; zamanında âlemin düzen bulduğu; fazilet güneşiyle cehaletin kaybolduğu; lütuf rüzgârı ikbal bahçesine eseli bütün dünyanın muradına erdiği; samimiyet, ihlâs ve Tanrı korkusu gönlünde nakşedilmiş; fetva verip yargıda bulunalı zulüm ve cefanın beli bükülmüş; ayna gibi olan kalp güzelliğine letafet meftun; konuşmaya başladığında dilinin tadına halavet hayran; cömert eli gamı ortadan kaldıralı emel güzeli nurlanmış..." gibi övgü dolu nitelemelerde bulunmuştur.

Devamla Feyzullah Efendi için, şu ifadelere yer vermiştir: "Akıl sahibi herkes onun bu makama layık olduğunda ittifak etmiştir. Onun korkusu gönüllere tesir edeli bu fâni âlemde kinden eser kalmamıştır. Belagatta onun eşi benzeri bir kişi dünyaya gelmemiştir; Sahban'ın ruhu ona aferin der ancak." Bütün bu övgü dolu sözlere rağmen Sâhib, *N'ola mestâne hırâm eylese destimde kalem/Bâde-i midhatin etdi dil-i zârı sekrân*" der; çünkü onun gönül kuşu ne kadar hızlı uçarsa uçsun, memduhunun cömertliğini vasfedecek zirvede uçamaz. Şairin gönlüne belki bir feyiz gelir de onu över; yoksa onu tam anlamıyla övmesi mümkün değildir. Ruha safı veren bu methiye Feyzullah Efendi'nin ihsan kapısının toprağını öpmek için bir vasıttır; yoksa onun özelliklerini beyan etmek mümkün değildir; çünkü onun ayağının toprağı insanların gözbebeği olmuştur. Sâhib, manzumenin sonunda "Ey inleyen Sâhib! Yalvarıp yakarak inciler dök; sözünü tamamla; her zaman zamanın kutbuna sadâkatle dua et" diyerek dua bölümüne geçer. "Her gece ışık saçan kandiller bu dokuz katlı gök kubbeyi aydınlattıkları sürece, günbegün senin talih yıldızın daha parlak olsun, bahtının yıldızı şeref burcunda ışık saçsın."

*Ey hoşâ hâme-i müşkîn-rakam u sihr-beyân
K'eyledi 'âlemi âvâz-ı sarîri şâdân*

*Hâme ki şive-i refâtına Tûbâ meftûn
Hâme ki cilve-i şîrînine hûrâ hayrân*

*Hâme ki reşha-i âsâr-i safâ-güsterinin
Teşne-sîr olsa sezâ Kevser-i gülzâr-ı cinân*

*Hâme ki etse sezâ hüsn-i edâ-yı rakamı
Tûti-i nâtika-i mu'cize-kârı gûyân*

*Nâmını nâtika ta'zîmle yâd itse nola
K'oldı memdûhı anın hazret-i kutb-ı devrân*

*Ya'ni ol zât-ı şeref-bahş-ı sa'âdet-sîmâ
Ki olur hâk-ı rehi sürme-i 'ayn-ı a'yân*

Dürr-i deryâ-yı fazilet güher-i bahr-ı 'ulûm
 Âb-ı rûy-ı fuzalâ lücce-i tahkik ü beyân
 Mazhar-ı feyz ü güşâyende-i esrâr-ı Hudâ
 Nâm-ı pâkine sezâdır dene Keşşâf-ı zamân²²
 Şeref-i sadr-ı sa'âdet meh-i burc-ı 'azamet
 Zîb-i dîhîm-i siyâdet gül-i bâğ-ı 'îrfân
 Hâdim-i şer'-i nebî Feyz-i Hudâ-yı ezeli
 Hâmi-i sünnet ü üstâd-ı şehinşâh-ı cihân
 Müttekâ-yı 'ulemâ zîver-i sadr-ı fetvâ
 Mültecâ-yı fuzalâ zât-ı 'amîmü'l-ihsân
 Dâniş ü fazl u belâgatda nazîri nâ-yâb
 Kerem ü cûd u sehâvetde 'adîmü'l-akrân
 Melce-i zât-ı sa'âdet eserindir mahzâ
 Bâ'is-i germî-i bâzâr-ı metâ'-ı 'îrfân
 İ'tidâl üzre zemânında mizâc-ı 'âlem
 Şîşe-i şerbet-i gam mânde-i tâk-ı nisyân
 Pertev-endâz olalı 'âleme mihr-i fazlın
 Sâye-veş oldı cehâlet şeb-i uzletde nihân
 Gonce-i kâm-ı cihân oldı güşâde yek-ser
 Bâd-ı lütfun olalı gülşen-i ikbâle vezân
 Mürtesim levh-ı zamîrinde hulûs u safvet
 Müntekîş safha-i kalbinde herâs-ı Yezdân
 Tîr-i hükmün edeli sîne-i gerdûna güzer
 Derdle kâmet-i bîdâd ü cefâ oldı kemân
 Hüsn-i mir'ât-ı zamîrine letâfet meftûn
 Lezzet-i nutk-ı zebânına halâvet hayrân
 Burka'-endâz-ı gumûm olalı dest-i keremin
 Çehre-i şâhid-i 'âmâl-i dil oldı tâbân
 İttifâk etti bu ma'nâda cemî'-i 'ukalâ

²² Keşşâf: Mu'tezile âlimlerinden Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) ağırlıklı olarak dirayet metoduyla yazdığı tefsiridir. Yazıldığı dönemden başlayarak müfessirlerin ilgisini çeken el-Keşşâf, Kur'ân-ı Kerîm'i lugat, nahiv ve belâgat ilkelerini dikkate alarak yorumlaması, Kur'ân-ı Kerîm'in i'caz yönlerini, özellikle taşıdığı edebî üstünlüğü ve erişilmez nazım güzelliğini ortaya koyması, Kur'ân-ı Kerîm'de mânaların tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi gibi özellikleriyle çok beğenilmiş ve hemen bütün müfessirlerce kaynak olarak alınmıştır (Ali Özek, "el-Keşşâf", *DİA*, İstanbul 2002, XXV, 329-330).

K'oldı bu sadra senin zât-ı şerîfin şâyân
Bîm-i kahrın ideli hâtır-ı devrâna eser
Kîneden kalmadı bu 'âlem-i fânide nişân
Gelmedi dehre belâgatda nazîr ü mislin
Âferîn-hâmın olursa nola rûh-ı Sahbân²³
Nola mestâne hırâm eylese destimde kalem
Bâde-i midhatin etdi dil-i zârı sekrân
Evc-i vaf-ı kerem-i zâtına pervâz edemez
Murg-i dil olsa şıtâbıyla nedenlü perrân
Dil-i meddâha meger feyz ola vafın yoksa
Niçe kâbil seni medh ede kemâl üzre zebân
Hâk-bûs-ı der-i ihsânına bir vâsıtaadır
Silk-i nazma çekilen medh-i safâ-güster-i cân
Yoksa zât-ı şeref-âyâtını mümkün mi beyân
Ey türâb-ı kademin merdüm-i çeşm-i insân
Gevher-efşân-ı niyâz ol yeter ey sâhib-i zâr
Sıdkla eyle du'â kutb-ı zemâna her ân
Tâ kanâdîl-i ziyâ-güster-i encüm her şeb
Ede bu kubbe-i nüh tâk-ı bülendî rahşân
Gün-be-gün yıldızı kuvvetde ola tâlî'inin
Neyyir-i bahtın ola burc-ı şerefde tâbân

Sâhib'in Feyzullah Efendi'ye Farsça Methiyeleri

Sâhib'in Feyzullah Efendi'nin methinde kaleme aldığı Farsça şiirleri 6 beyitlik bir gazel ile 13 beyitlik bir kasidedir. Her iki manzume de remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu' yani fâilâtün feilâtün feilâtün fa'lün veznindedir. Sâhib, gazelinde 'Kimin gönül sivadan temizlenir, mukaddes olursa, feleğin iyi ve kötüsüne karşı sessiz ve dilsiz kesilir. Hoşnutluk gözüyle bakan, denizin yüzündeki kaşların sürmesinin çerçöp olduğunu bilir.' diye öğüt içerikli iki beyitlik bir girişten sonra, "Hakk'ın Feyz'i Feyzullah her an kimsesize sahip olduktan sonra, alçak feleğin cömertliğinin ağır yükünü niçin çekeyim?" diyerek Feyzullah Efendi'yi över ve dolaylı olarak ondan istekte bulunur. Sâhib Efendi, memduhuna övgüsünü sürdürür; dünyada keramette, diyanette, hasepte ve nesepte o mükerrerrem zattan başka bir kimsenin olmadığını söyler ve son olarak memduhuna

²³ Sahbân b. Züfer b. İyâs el-Vâilî. Beyan, fesahat ve belagatta ünlü hatip ve şairdir. Ünü cahiliye döneminde başlamış, asr-ı saadeti de görmüştür. Muaviye zamanında Dımeşk'te ikamet etmiştir (www.loghatnaameh.org).

duayla sözlerini bitirir: *Sen, onun varlığıyla dini ve devleti muhafaza et; ey Rabbim, senden hep bunu isterim, o kadar.*

Sâhib, kasidesinde ise yine öğüt içerikli bir girişten sonra velinimetim dediği Feyzullah Efendi'nin lütuf sahibi olduğunu; bir kavmin toprağını altın yapmak için, onun kapısının toprağından bir zerre toprak almalarının yeterli olacağını söyler. "Ey Sâhib ('in sahibi), ey şanı yüce, ey soyluların en âlimi ve ey dünya malı gözünde çerçöp gibi değersiz olan! Senin kapının vekillerinden saydıkları kulunun kimseden böyle bir tokat yemesine izin verme... Deniz bahşeden bu dergâhın kapısının toprağı olan ben, herkes gibi olsam, ne olur! Eğer çare mümkün değilse, geçici bir çare bul." diyerek hem Feyzullah Efendi'yi över hem de ondan kendisine yardım etmesini ister.

Sâhib'in Feyzullah Efendi'ye Methiyelerinin Türkçe Çevirisi

1. Gazel²⁴

Kimin gönlü sivadan temizlenir, mukaddes olursa, feleğin iyi ve kötüsüne karşı sessiz ve dilsiz kesilir.

Hoşnutluk gözüyle bakan, denizin yüzündeki kaşların sürmesinin çerçöp olduğunu bilir.

Hakk'ın Feyz'i (Feyzullah) her an kimsesize sâhip olduktan sonra, alçak feleğin cömertliğinin ağır yükünü niçin çekeyim?

Yaşlı feleğin boyu eğri olduğu sürece, onun bizim yargıcımızın kapısındaki kulluğu daim olsun.

Keramette, diyanette, hasepte ve nesepte, dünyada bu mükerrem zattan başka bir kimse var mı?

Sen, onun varlığıyla dini ve devleti muhafaza et, ey Rabbim, senden hep bunu isterim, o kadar!

2. Kaside²⁵

Fidan boyun ok gibi doğru olsa da, gamın ağırlığından çabucak eğilir.

Karga sesi bu bahçedeki gülün kulağına hoş gelir; benim tabiatımın bülbülü bu yüzden dilsiz kesilir.

Sen hünerli bir insan isen, sabır eteğine sarıl; yoksa herkesin kalbinde şikâyet etme düşüncesi vardır.

Bu bahçede ululuk arzulayan kişiye, selvi gibi (uzun) bir ömürde bir kaba elbise yeter.

Herkes öyle bir hayat gerekir ki zayıf ve güçsüz düşerse eğer düşman ona yardım etsin.

Başına Huma kuşunun gölgesinin düşmesi ümidiyle bu zamanda akbabanın yaşadığı kadar yaşasın.

Belki velinimetin lütuf gölgesi gökyüzü gibi senin başında atlastan otağ olur.

²⁴ Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, vr. 99a.

²⁵ Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, vr. 100b-101a.

Öyle bir kimse ki bir kavmin toprağını altın yapmak için, onun kapısının toprağından bir zerre toprak kâfidir.

Ey sâhib, ey şanı yüce, ey soyluların en âlimi ve ey dünya malı gözünde çerçöp (gibi değersiz) olan!

Senin kapının vekillerinden saydıkları kulunun kimseden böyle bir tokat yemesine izin verme.

Yaralı gönle şifa verir ümidiyle ne zamana kadar bir alçağın eteğini öpecek?

Deniz bahşeden bu dergâhın kapısının toprağı olan ben, herkes gibi olsam, ne olur ki!

Eğer çare mümkün değilse, geçici (çare) bul; çünkü gönlümün ilacı taze meyvedir.

MANZUMELERİN FARSÇA METİNLERİ

کسبى

1. قصیده^{۲۶}

رمل مثنى محذوف: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

<p>آتشِ طورِ تجلی می شود صحرای من اینچنین است ابرِ دودِ آتشِ سودای من هر زمان چون شعله در تابست سر تا پای من سوزد افلاک و عناصر آه^{۲۷} برق آسای من کو شود پروانه شمع جهان پیدای من عینِ آبِ زندگی از ظلمتِ شبهای من کی محیط آید مر این افلاک با دنیای من؟ کی شوم مخمور و کی خالی شود مینای من؟ لن ترانی شرم دارد از رخ موسای من</p>	<p>چون به وادی فنا روی آورد موسای من در و گل گردد گرفتد قطره اش در بحر و بر بس که همت با فراز و بخت با پستی کشد آتش پنهانم ار آلوده گردد با فغان از شبستانِ غم خورشید گردد اقتباس اینچنین نم یافت از اشکم که می باشد عیان عالم دیگر ز عرفان ساخت فیاضِ ازل مستی دنباله دارِ جامِ عشقم در سراسر آن کلیم طورِ عشقم کز هجومِ شوقِ دل</p>
--	---

²⁶ مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض الله افندی، نسخه خطی به شماره 2843 اسعد افندی کتابخانه سلیمانیه، ورق 97 آ-98 آ

²⁷ آه : در اصل راه

ناورد در حجله اش فکرِ سخن پیرای من
 دولتِ دارا سبَل در چشمِ استغنائی من
 با مستبب چون معامل شد دلِ دانای من
 بر جبینِ ماهِ تابان سگّه طغرای من
 همتِ روح القدس با همتِ والای من
 آفرین در فیضِ پاکِ همدمِ عیسای من
 کی رسد نیشان بقدر لولوی لالای من
 گنج را بخشد به قارون همتِ موسای من
 شرم دارد ز امتحانِ صورتِ دیبای من
 دردهای وی طفیلِ محنتِ فردای من
 کی ز بی آبی خم افتد قامتِ طوبای من
 زانکه یک درگاه باشد ملجأ و مأوای من
 کاش خاکش بود کحلِ دیده بینای من
 فکرِ گردش صیقلِ مینای معنازای من
 کش بود ذکرش مدد بخشِ دمِ عیسای من
 کرده رعنائی مسخرِ قامتِ دوتای من
 گفت ازین پس مهملست احکامِ کوبهای من
 بود²⁸ تلمیذِ دبستانش دلِ دانای من
 مرحبا ای آسمانِ عالمِ بالای من
 می رساند عقلِ کل با گوشِ معنی خای من
 سر به صحرای جنون دارد دلِ شیدای من

ای عروسِ دولتِ دنیا مکن عرضِ وصال
 منتِ همت که با چندین گدایی می شود
 با سبب کی تکیه دارم کی ز فوتش غم خورم
 شهریارِ ملکِ معنی ام که نامنت زدند
 در ازل از مادرِ تقدیر توأم زاده است
 گر ز فیضش بهره یابد مرگ یابد طبعِ روح
 گوهرِ نظم ز آبِ لطفِ دل پرورده است
 با عصای خامه سازد کار اربابِ هنر
 زینهار ای مرد ظاهر بین مشو تا دلقتها
 دل چنین مکرّم که از روی وفاداری شوند
 نخلِ بستانِ وفایم بی نیاز از لطفِ دهر
 پنجه طبعم بیچند پنجه خورشید را
 در گه عالی که از فرش همی جوید فلک
 آستانِ جبهه فرسای افاضل کش بود
 فاش گویم آستانِ خواجه شاه جهان
 یعنی فیض الله افندی کز عطای همتش
 شیخ الاسلامی که حکم فتویش چون دید چرخ
 روح افلاطون چو شد از فضلش آگه گفت کاش
 عقلِ اول گوهرِ عالی نژادش دید و گفت
 ای جهاندارِ فلک سطوت که عجزِ مدح تو
 من چسان مدحت بجای آرم که از بیچارگی

²⁸ بود : در اصل، بودی

بابِ رحمتِ را گشادی بر مشقّتِ زادگان
 عرفیِ رومم ولیِ یونان بود شیرازِ ما
 سرخ گردان سیدا این چهره صفرای من
 کسبی افلاطون پسندیده‌ست این دعوای من
 بر در هرکس نریزد آبرویش پای من
 کاملان را جبهه ام گر خاکروب آید چه غم

2. غزل²⁹

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن

با کمال آوریم کم‌زنیم بس باشد
 بی کمان تیر³⁰ به منزلگه مقصود نرفت
 نشود بدر هلال ارنه مقوسّ باشد
 همّتِ قامتِ خمگشته مددرس باشد
 حبّدا طالع تقوی که ز پشمینه رهید
 سخت پژمرده شود شاخ گل از ظلّ چنار
 مرد ارباب هنر منتِ ناکس باشد
 دایما مختلط آب و هوا خس باشد
 مرو اندر پی هر آرزوی نفسِ دنی
 شعر من چون املم سخت و مؤسس باشد
 کسبی از فیضِ ولیّ النعم جمله ناس

صاحب

1- غزل³¹

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن

هر کرا دل ز سوا پاک و مقدّس باشد
 آنکه با عینِ رضا در نگرد می داند
 ز بد و نیکِ فلک صامت و اخرس باشد
 وسمه ابروی رخساره یم خس باشد

²⁹ مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض‌الله افندی، ورق 101 آ - 101 ب .

³⁰ تیر: در اصل، تیری

³¹ مجموعه مدائح شیخ الاسلام فیض‌الله افندی، ورق 99 آ .

چه کشم بارِ گرانِ کرمِ دهرِ دنی
بر درِ داورِ ما بندگیش افزون باد
به کرامت به دیانت به حسب هم به نسب
به وجودش تو نگهدار به دین و دولت

فیضِ حق چون همه دم صاحبِ بی کس باشد
فلکِ پیر، قدش تا که مقوس باشد
جز ازین ذاتِ مکرم به جهان کس باشد
از تو یا رب همه این ملتسم بس باشد

2- قصیده^{۳۲}

رمل مثنیٰ مخبون مقطوع: فاعلانن فعلاّنن فعلاّنن

راست چون تیر، گرت قامتِ نورس باشد
نعمهٔ زاغ به گوشِ گلِ این باغ خوشست
تو که مردِ هنری دامنِ صبری به کف آ
هر کسی را که درین باغ بلندی هوسست
زندگانی به همه خلق چنان می باید
به امیدی که فتد بالِ همایت بر سر
مگرت سایهٔ الطافِ ولیّ النعمی
آن که از بهرِ طلا کردنِ خاکِ قومی
صاحباً شانورا اعلمِ عالی گهرا
بنده ای را که ز نوابِ درت می خوانند
به امیدی که دواى دلِ مجروح کند
من که خاکِ درِ این درِ گه دریا بخشم
گر منجز نشود چاره موقت فرما

از گرانباری غم زود مقوس باشد
بلبلِ طبعم از اینجاست که احرص باشد
ور نه فکرِ گله‌ای در دلِ هر کس باشد
عمر^{۳۳} چون سرو قبایی به عبا بس باشد
که گر از پای فتد خصم مددرس باشد
آن قدر باش درین دهر که کرکس باشد
بر سرت همچو فلک خیمهٔ اطلس باشد
ذره ای در عمل از خاکِ درش بس باشد
وی که محصولِ جهان در نظرت خس باشد
مگذارش که چنین لطمه خور کس باشد
تا به کی مُلتشم دامنِ ناکس باشد
چه شود باشم اگر آنچه که هر کس باشد
چونکه دارویِ دلم میوهٔ نارس باشد

^{۳۲} مجموعهٔ مدائح شیخ الاسلام فیض‌الله افندی، ورق 100 ب - 101 آ .

^{۳۳} عمر : در اصل، عمری

SONUÇ

Kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan, XI. (XVII.) yüzyılın ikinci yarısı ile XII. (XVIII.) yüzyılın ilk yarısında yaşamış, Türkçe ve Farsça şiirler kaleme almış Kesbî mahlaslı bir şairin varlığı tespit edilmiştir. Kesbî, şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye her iki dilde methiyeler yazmış; Anadolu'nun Urfi'si sayacak derecede kendisini büyük görmüş; gazel ve kasidelerinde hem kendisini hem de şiirini övmüş bir şairdir.

Pîrîzâde Şeyhülislâm Mehmed Sâhib Efendi, iyi bir eğitim almış, imamlık yapmış, şeyhülislam Mirzâzâde ve şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin hizmetine girmiş; vezirlerin imamet ve kitapçılık hizmetinde bulunmuş; birçok medresede müderrislik yapmış; Haremeynü'ş-şerîfeyn müfettişi veya müftüsü olmuş; çeşitli şehirlerde kadılık yapmış, imam-ı sâni-i sultanî ve şehzadegân-ı hâkânî olarak çalışmış; Anadolu ve Rumeli kazaskeri olmuş, şeyhülislâmlık yapmış, şiirlerden oluşan mürettep bir Divan ile başka eserler kaleme almış, Türkçe, Arapça ve Farsça üç dilde söze kadir âlim ve şair bir zattır. Sâhib Efendi, Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'ye Türkçe ve Farsça methiyeler yazmış ve bu yolla isteğini dile getirmiştir.

Şehzadeler (II.) Mustafa ve (III.) Ahmed'e hocalık ve İstanbul'da çeşitli medreselerde müderrislik yapmış; İstanbul kadılığı, Rumeli kazaskerliği ve nakibüleşraf görevleri dışında sekiz yıl şeyhülislâmlık makamında bulunmuş olan Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi, şeyhülislâmlığı döneminde bir devlet başkanı gibi hareket etmiş; bu nedenle birçok şair tarafından kendisine methiyeler düzülmüş ve istekler dile getirilmiştir. Kesbî ve Sâhib Efendiler de bu şairler arasında yer almışlardır.

KAYNAKLAR

- ALTUN, Kudret, *Tezkire-i Mucîb, İnceleme-Tenkitledi Metin-Dizin-Sözlük*, Ankara 1997.
- BELİĞ, İsmail, *Nuhbetü'l-'asâr Li Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr* (haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999.
- BURSALI MEHMED TÂHİR, *Osmanlı Müellifleri I-III*, İstanbul 1333.
- ÇİFÇİ, Ömer, Fatîn Davud, *Hâtimetü'l-eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, ekitap. kulturturizm.gov.tr.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis, *Farsça Arûz ve Kafîye*, Erzurum 2012.
- İPEKTEN, Haluk v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- KURTULUŞ, Rıza, "Örfî-yi Şîrâzî", *DİA*, 2007, XXXIV, 96-97.
- MUSTAFA SAFÂYÎ EFENDİ, *Tezkire-i Safâyî* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005.
- OLGUNER, Fahrettin, "Eflatun", *DİA*, İstanbul 1994, X, 469-476.
- ÖZEK, Ali, "el-Keşşâf", *DİA*, İstanbul 2002, XXV, 329-330.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2000.

SÂLİM EFENDİ, *Tezkiretü'ş-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005.

SÂMİ, Şemsettin, *Kâmûsu'l-a'lâm I-VI*, İstanbul 1306.

SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmânî I-VI*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308.

ŞEYHÜLİSLÂM FEYZULLAH EFENDİ, *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm Feyzullah Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma.

TAYŞİ, Mehmet Serhan, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528.

TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî I-II* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara 2001.

ZAVOTÇU, Gencay, *Zehr-i Mâr-Zâde Seyyid Mehmed Rızâ Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Tezkiresi*, Kocaeli 2009.

www.loghatnaameh.org